

Markt, Economie en Overheid.

P.J.H. van de Ven.

De theorie is dat markten zorgen voor economische groei. Zij bevorderen die economische groei – dankzij concurrentie en efficiency. De theorie is ook dat vrije markten de politieke en persoonlijke vrijheid bevorderen, Er is geen overheid die bepaalt wat er wordt geproduceerd zoals in communistische stelsels. De consument zelf besluit welke goederen en diensten hij wenst te kopen. Kortom: vrije markten bevorderen het democratisch proces, waarin burgers/consumenten zelfstandig beslissingen kunnen nemen en hun eigen welvaart nastreven. Markten hebben dus grote invloed op de ordening van onze samenleving.

De theorie omtrent marktforming en marktgedrag is voor het eerst beschreven door Adam Smith, filosoof en grondlegger van het economisch denken. In 1776 publiceerde hij zijn boek “The Wealth of Nations”. Smith zette uiteen dat vrije markten pas echt goed functioneren als aan de volgende voorwaarden is voldaan:

- a. Veel kopers en verkopers (onderlinge concurrentie)
- b. Identieke producten
- c. Volledig transparant zodat
- d. Alle informatie direct bij iedereen beschikbaar is.

En dan zien we meteen als we aan marktwerking denken, het eerste probleem ontstaan. Aan die voorwaarden is n.l. zelden of nooit voldaan.

Iedere ondernemer, iedere aanbieder op de markt probeert n.l. met behulp van marketingtools aan zijn producten een “unique selling point” te geven en daardoor juist onderscheidend te zijn ten opzichte van zijn concurrenten. Er zijn dus geen identieke producten!

Op de tweede plaats hebben ondernemers er helemaal geen belang bij om maximaal transparant te zijn. Ondernemers prijzen hun

producten bij voorkeur aan op zo'n manier dat de prijsstelling helemaal niet inzichtelijk is. (Afwijkende inhoud, regelmatig wijziging van verpakking, vernieuwde samenstelling van product etc.)

Het gevolg is dan ook dat wij feitelijk bijna alleen nog maar markten kennen met een min of meer monopolistisch of oligopolistisch karakter. Producten zijn vaak afkomstig van een of enkele aanbieders op de markt. Zij hebben daardoor dus grote invloed.

Typisch voor een oligopolie is dat een van de (weinige) aanbieders op de markt de prijs bepaalt, waarna de anderen volgen. Voorbeelden van die aanbieders zijn o.a. de oliemaatschappijen – met het vaststellen van de benzineprijs – en de zorgverzekeraars – met het vaststellen van de zorgpremie.

Een markt met echt vrije concurrentie komt dus nauwelijks voor. En toch wordt de marktwerking aangeprezen als een efficiënte oplossing van tal van maatschappelijke vraagstukken.

Dat komt door een uit de VS overgewaarde ontwikkeling: het neoliberalisme.

Terwijl in Europa van oudsher in het bedrijfsleven de belangen van alle stakeholders in het bedrijf werden gerespecteerd - we noemden dit het z.g. Rijnlandse model – werd onder invloed van het neoliberale denken in de V.S. – aangemoedigd door o.a. Friedrich Hayek en Milton Friedman – de vrije markt heilig verklaard en de positie van de ondernemer/eigenaar centraal gesteld. De belangen van alle andere bij de onderneming betrokkenen, werknemers, consumenten, werden daaraan ondergeschikt gemaakt.

Die ontwikkeling werd politiek sterk gesteund door Reagan in Amerika en Thatcher in het VK, en – vooral door de invloed van multinationals – allengs overgenomen door de meeste Europese landen.

De rol van de overheid veranderde daardoor ingrijpend en die trok zich terug uit talrijke sectoren van het economisch leven. De overheid moest het ondernemen zo weinig mogelijk belemmeren, en ruimte maken voor het bedrijfsleven, geen zaken aanpakken die ook door de markt geregeld konden worden. De burger moest cliënt worden en dus, zoveel mogelijk worden bediend door het bedrijfsleven. Gevolg:

- Dereguleren: afschaffen van regels die belemmerend werkten voor het bedrijfsleven;
- Zo weinig mogelijk staatsbemoediging;
- Privatiseren: laat zoveel mogelijk taken die de overheid voorheen deed, over aan de markt;
- Maak de overheid dus zo klein mogelijk en houdt de belastingen zo laag mogelijk en ontzie daarbij vooral het bedrijfsleven;
- Reagan stelde: de overheid is niet de oplossing van problemen, de overheid is het probleem.

In die denkwereld werd en wordt op grote schaal geroepen om meer marktwerking.

Laten we nu inzoomen op twee markten in het bijzonder, de kapitaalmarkt en de arbeidsmarkt, de z.g. factormarkten, vanwege de grote consequenties voor de samenleving van deze markten.

Kapitaalmarkt.

Dat neoliberale beleid leidde ertoe dat zoveel mogelijk marktbelemmeringen werden weggenomen. Dat had voor de kapitaalmarkt – de markt waar lang vermogen kon worden aangetrokken – enorme consequenties.

Om te beginnen hebben Europese landen de Angelsaksische regels op het gebied van de accountancy vrijwel volledig overgenomen. Logisch natuurlijk, waar multinationals veelvuldig opereren aan weerszijden van de Atlantische oceaan. Maar die regels leggen een

zwaarder accent op het beschermen van de investeerders en bieden financiële partijen meer invloed.

Daarnaast werden begin jaren 80 de bankwetten in de VS geliberaliseerd. De scheiding van spaarbanken en commerciële banken werd opgeheven, een scheiding die juist was ingevoerd tijdens de depressie van de jaren dertig, en bedoeld was om de consumenten te beschermen tegen al te risicovolle financieringsoperaties.

Ook die wijziging vond in Europa ingang. Banken kregen een enorme omvang, hielden zich vaak bezig met zowel verzekeren als bankieren, ontwikkelden tal van nieuwe financiële producten en hadden een balanstotaal dat vaak groter was dan het bbp van het land waarin zij gevestigd waren.

De gevolgen waren enorm, zowel voor de afzonderlijke landen als voor het bedrijfsleven en banken.

De kapitaalmarkt werd door het wegvallen van talloze belemmeringen een globale markt, waarin mede onder invloed van de technologische ontwikkelingen met een druk op de knop enorme kapitaalstromen van het ene op het andere moment door de wereld konden stromen.

Er ontstond dus een geweldige vermogensmobiliteit. Doet zich in een land een economisch probleem voor, verliest een land het vertrouwen van de markt, dan stromen enorme bedragen in een mum van tijd weg. We herinneren ons Griekenland nog wel, dat het vertrouwen van de markt had verloren en niet meer in staat bleek zichzelf te financieren. We vreesden bovendien dat landen als Italië en Spanje het vertrouwen van de markt zouden verliezen. Want verspeelt een land het vertrouwen van de markt, dan kunnen die landen geen financiering meer vinden of worden ze geconfronteerd met zeer hoge rentes.

In die situatie van afnemend vertrouwen kwam de euro onder vuur te liggen. De Europese Centrale Bank moest met man en macht aan het werk (“whatever it takes” van Draghi) om het vertrouwen in de euro te herstellen.

En de Centrale Bank ging bij gebrek aan adequaat ingrijpen van de EU-landen, zelfstandig acties ondernemen die ze statutair eigenlijk niet mocht ondernemen: ze ging staatsleningen van landen opkopen om de rente te drukken. De afzonderlijke landen bleken dus sterk afhankelijk te zijn geworden van de grillen van de kapitaalmarkt en moesten gesteund worden door de Centrale Bank om de eigen financiën overeind te houden.

Nu is de Europese kapitaalmarkt relatief klein en sterk gefragmenteerd. In sommige EU-landen is die markt zelfs onderontwikkeld.

De Europese Unie was duidelijk nog niet voltooid op financieel en monetair gebied. Daar kwam bij dat wij binnen de EU ook niet solidair met elkaar waren! Anders dan b.v. de VS, waar Nevada – toen het tijdens de kredietcrisis in moeilijkheden kwam – onmiddellijk werd geholpen door Californië. We kennen binnen Europa geen politieke unie. Elkaar helpen bleek dus een groot probleem. Er was een grote tegenstelling tussen de noordelijke en zuidelijke landen. Een tegenstelling die ook het gevolg was van grote financiële belangen van de Franse en Duitse banken in de zuidelijke landen. De Franse banken hadden bv. 57 mld. Euro aan Griekenland geleend, en 410 mld. aan Italië; de Duitse 24 mld. aan Griekenland en 165 mld. aan Italië! We waren dus niet bezig Griekenland te helpen, we waren bezig de banken te redden. En we kunnen dus concluderen dat de invloed en het belang van de financiële sector zo groot was geworden dat politieke besluiten door de financiële sector werden gedicteerd!

En zo kunnen we dus concluderen dat het beleid in Europa m.b.t. de kapitaalmarkt feitelijk nog in de kinderschoenen staat. De

afzonderlijke landen zijn nauwelijks in staat op te treden op die markt. Europees beleid is dan ook hard nodig.

Op monetair gebied – om de euro te steunen - heeft Europa, vanwege het ontbreken van een politieke unie, voorlopige oplossingen gezocht in een stabiliteitsfonds. Inmiddels heeft EU besloten heeft te werken aan een Europese Kapitaalmarkt Unie (KMU). Die moet zorgen dat een Europees kapitaalmarktbeleid kan worden gevoerd en de afzonderlijke landen uit de wind worden gehouden. Dat alles moet bijdragen aan gemakkelijke financiering voor landen en bedrijven en aan een betere stabiliteit in de EU.

De veranderingen op de kapitaalmarkt hadden ook gevolgen voor het bedrijfsleven. Voor het bedrijfsleven werd het centrale thema: aandeelhouderswaarde. Hoe kun je op zo kort mogelijke termijn de waarde van de aandelen van een bedrijf zo hoog mogelijk opstuwten? Die opvatting werd ook uitgedragen door de OESO, die in 1999 verklaarde dat beursgenoteerde ondernemingen zich voornamelijk dienen te laten leiden door de belangen van de aandeelhouders.

Dat impliceert dat winst op korte termijn het instrument wordt waarop het management stuurt. Daarin wordt het management nog eens extra aangemoedigd door de introductie van managementfees en bonussen.

En dus werd inkoop van eigen aandelen een vaak voorkomend fenomeen. Dan zijn er nog de activistische aandeelhouders, - met veelal maar een klein belang in de onderneming - die vaak aandringen op het splitsen van ondernemingen, om onderdelen van een bedrijf te verkopen om hogere beleggingsopbrengsten te behalen. Het belang van de onderneming en de maatschappelijke consequenties van dergelijke acties doen dan niet ter zake.

Dan zijn er nog hedgefondsen en private equityfondsen, vaak gefinancierd met vreemd vermogen, – die beurzen afstropen om

bedrijven op te kopen, die vol te stoppen met leningen om ze daarna weer met winst van de hand te doen. Het is totaal irrelevant welke activiteiten zo'n bedrijf onderneemt, als de balans maar de mogelijkheid biedt om deze truc uit te halen. Het belang van de onderneming en de maatschappelijke gevolgen van die acties doen er niet toe! Ik teken hierbij overigens aan dat Frankrijk bij mijn weten het enige land in Europa is dat wetgeving kent die dergelijke praktijken kan verbieden.

Ook de banken ondergingen de invloed van de geliberaliseerde kapitaalmarkt. Zij kenden sterke groei van hun balansen en financierden nieuwe producten. Het meest bekend of beter berucht werden de door Lehman Brothers verkochte pakketten rommelhypotheken uit de VS, waardoor veel banken in de problemen raakten. Talrijke overheden moesten optreden om banken te redden. De samenleving draaide op voor die gigantische kosten.

De kapitaalmarkt heeft door al deze ontwikkelingen de relatie met de reële economie verloren. Ter adstructie: gedurende de laatste jaren was de omvang van de kapitaalstromen wel 20 keer hoger dan de onderliggende handelsstromen!

Intussen hebben ook instellingen zoals het IMF en de Wereldbank het neoliberalisme omarmd en worden landen die met financiële problemen kampen geconfronteerd met harde eisen van extreme bezuinigingen, dereguleringen en privatiseringen.

Keynes, met zijn anticyclische overheidsbeleid werd bij het oud papier gezet – als zijnde niet meer relevant. De mogelijke economische instabiliteit is door al die ontwikkelingen toegenomen. En de rol van de overheid is ingrijpend veranderd. De overheid doet nauwelijks nog iets aan marktregulatie, kan dat als afzonderlijk land ook minder als gevolg van de toegenomen globalisering. En Europa als geheel trad via de Europese Centrale Bank pas op, door na

bankencrisis zwaardere vermogenseisen te stellen en de banken te onderwerpen aan stresstests.

De neveneffecten van de kapitaalmarkt kunnen dus zeer ingrijpend zijn voor de samenleving. De samenleving moet vaak opdraaien voor de kosten als het mis blijkt te gaan maar profiteert niet van de baten.

Martin Wolf, journalist van de Financial Times, publiceerde onlangs het boek: "The Crisis of Democratic Capitalism". Wolf stelt dat de financiële wereld, die het pad effende voor de opkomst van Trump, op zijn best maatschappelijk nutteloos is. Op zoek naar gemakkelijke rendementen staken banken en andere grote investeerders de afgelopen decennia vooral geld in luxe vastgoed en maakte daardoor de economie kwetsbaarder voor zeepbellen. Ze trekken arbeidskrachten weg uit sectoren die onze productiviteit wel vooruit hadden kunnen helpen. Wolf beschouwt de financiële sector als een machine om geld te verdienen zonder waarde toe te voegen: een hard oordeel!

Arbeidsmarkt.

De ontwikkelingen op de kapitaalmarkt hebben ook grote invloed op de arbeidsmarkt.

Lange tijd hebben we in Europa een systeem gekend, waarbij in goed overleg tussen werkgevers en vakbeweging – met vaak op de achtergrond de overheid – de loonontwikkeling werd bepaald. In ons land hadden we na de WO II een geleide loonpolitiek, waarbij bewust de lonen laag werden gehouden om het naoorlogse herstel niet te belemmeren.

In de jaren 60 van de vorige eeuw kwam een einde aan dat beleid. Er vond een inhaalslag plaats en nog lang daarna werd in de Stichting van de Arbeid – het orgaan waarin werkgevers en werknemers gezamenlijk loonafspraken maakten (het z.g. polderen) – overleg

gevoerd waarbij de macro economische ontwikkeling werd meegewogen. Die tijd van centrale loonafspraken is voorbij.

Onder invloed van het neoliberale beleid is de rol van de vakbeweging sterk teruggedrongen. Thatcher was de eerste politieke leider die de vakbeweging hard aanpakte en stakingen brak. Maar ook op het Europese vasteland nam de invloed van de vakbeweging sterk af. In de eerste twee decennia van deze eeuw daalde in Nederland het aantal leden van de vakbeweging met ruim 20%.

Eerder heb ik al aangegeven hoe belangrijk de invloed is geweest van het idee van “aandeelhouderswaarde”. Ook de arbeidsmarkt mocht de gevolgen ondervinden van de introductie van dat begrip. Je moet je realiseren dat de kosten van arbeid een belangrijke kostenpost van een onderneming zijn. Om die kosten te beperken – en dus de winstcapaciteit van het bedrijf te vergroten, en dus de aandeelhouderswaarde - wordt in het bedrijfsleven veel gebruik gemaakt van flexibele arbeid.

In 2022 waren er in Nederland b.v. 2,7 mln werknemers met een flexibele arbeidsrelatie. Daarnaast waren er in dat jaar 1,2 mln zzp'ers. Samen 41% van het aantal werkenden. Flexwerkers zijn op oproep beschikbaar en je kunt ze gemakkelijk kwijt als het even tegenzit. Bovendien kun je ze relatief goedkoop inhuren. Ze zijn meestal niet georganiseerd, en hebben dus een zwakke onderhandelingspositie. En je hoeft b.v. geen pensioenpremie voor ze te betalen.

Daarnaast gaat een prijsdrukkend effect uit van de openstelling van de arbeidsmarkt voor arbeidsmigranten uit de EU. Veel oost Europese werknemers zijn hier aan het werk tegen relatief lage lonen. Het zijn meestal werknemers met een laag opleidingsniveau. Zij werken veelal in bedrijfstakken als tuinbouw, slachterijen en distributiecentra, en dat zijn nou niet direct de sectoren die een geweldige bijdrage leveren aan onze economie. Volgens de koepel

van uitzendbureaus werkten in Nederland in 2022 bijna 1 mln. migranten, dat is 28% meer dan 4 jaar eerder!

Door al die ontwikkelingen staan de lonen onder druk. En dat in een tijd dat in diverse sectoren van onze economie sprake is van krapte op de arbeidsmarkt.

In de zorgsector is er een schreeuwend tekort aan medewerkers. Maar het CPB heeft berekend dat door omzetting van deeltijdbanen in voltijdsbanen honderdduizenden arbeidsplaatsen kunnen worden vervuld. Maar dan moet je die omzetting wel aantrekkelijk maken door verbeterde arbeidsvoorwaarden.

En voor het onderwijs geldt hetzelfde. Daar wordt zelfs overwogen het aantal lesuren te verkleinen vanwege het gebrek aan leraren.

M.a.w.: de arbeidsmarkt functioneert niet goed! Lonen stijgen niet, zelfs niet in tijden van krapte!

De flexibilisering en globalisering verzwakte dus de positie van de vakbeweging hetgeen resulteerde in een daling van het arbeidsinkomen in het bbp. Het loonaandeel nam af ten gunste van de kapitaalinkomsten. Het gevolg van deze ontwikkeling is een toenemende ongelijkheid in de samenleving.

Gini-coëfficiënt.

De mate van ongelijkheid van inkomensverdeling in een land wordt in de economie gemeten met behulp van de z.g. GINI-coëfficiënt. Die vormt een globale, gemiddelde indicatie voor de mate van gelijkheid van de samenleving. Nu zal ik u de techniek van berekening besparen, maar de coëfficiënt ligt tussen 0 en 1 en bedraagt nul bij een volledig gelijke inkomensverdeling en dat komt dus in geen enkel land voor. Maar – onthoud voor nu - hoe kleiner de GINI-coëfficiënt is, des te gelijkter is de inkomensverdeling in een land.

In Nederland was de GINI-coëfficiënt in 2021 0,304. En terwijl Nederland zich daarmee in gezelschap bevindt van landen met een relatief lage inkomensongelijkheid, scoren België en Finland nog iets lager, Duitsland iets hoger. Maar in de VS en VK ligt de GINI-coëfficiënt resp. 30% en 20% hoger. China – communistisch land - scoort zelfs nog hoger dan de VS!

VS.

Even een zijpaadje:

In het recent verschenen boek van Willem Post, “De ziel van Amerika” schrijft Post dat het verschil tussen arm en rijk in de VS zo extreem is geworden dat 1% van de bevolking bijna over meer dan 30% van het nationaal inkomen beschikt. Die 1% heeft meer rijkdom dan de gehele middenklasse tezamen. Minstens 35 mln. Amerikanen leven in armoede: 12,1% van de bevolking!

Ter vergelijking: in Nederland leeft 4,8% van de bevolking in armoede; zo'n 900.000 mensen. (armoedegrens Euro 1551,- per maand).

Terug naar Nederland.

Reële lonen.

Nederland lijkt dus met een GINI-coëfficiënt van 0,3 een heel gelijk land, toch blijkt dat niet echt het geval.

Laten we eens kijken naar de ontwikkeling van de reële lonen, de afgelopen jaren. Onder reële lonen verstaan we de nominale lonen onder aftrek van de prijsstijgingen. Dan zien we dat de reële lonen de afgelopen 10 jaren vrijwel constant zijn gebleven.

De Leidse hoogleraar Egbert Jongen heeft onlangs een grote studie gedaan naar de inkomensongelijkheid in Nederland en kwam tot verrassende conclusies. Hij onderzocht per inkomenscategorie de loonontwikkeling. En hij constateert dat de inkomensongelijkheid in

ons land als geheel de afgelopen jaren nauwelijks is gegroeid, maar dat dat niet geldt voor alle mannen in de werkzame leeftijd.

Binnen die groep nam de inkomensongelijkheid tussen 1981 en 2021 juist sterk toe. Werkende mannen met de allerlaagste inkomens waren in 2021 zelfs slechter af als je kijkt naar hun reële inkomen. In die 40 jaar gingen ze tientallen procenten minder verdienen als je rekening houdt met die inflatie.

Wanneer je de cijfers omtrent de loonontwikkeling en inkomensongelijkheid goed tot je laat doordringen begin je wellicht iets te begrijpen van de maatschappelijke onvrede. Grote groepen lage inkomens blijken dus nauwelijks te profiteren van de toegenomen welvaart. En dat geeft te denken.

De overheid.

Laten we nu inzoomen op de rol van de overheid. Die overheid wordt aangestuurd door democratisch gekozen politici. En in dit verband wil ik graag wijzen op een opvallende overeenkomst tussen ondernemers die op markten opereren en politici die gekozen willen worden.

Ondernemers streven ernaar om een maximaal rendement te behalen. Zij doen dat door kosten te beperken en bedienen zich van alle mogelijke marketingtools, - reclame, acties, publiciteit etc. – om hun omzet te vergroten. De winst per aandeel – de aandeelhouderswaarde - bepaalt uiteindelijk de waarde van hun bedrijf!

Politici doen feitelijk hetzelfde. Zij streven weliswaar niet naar winstmaximalisatie, maar hun doel is: maximalisatie van het aantal op hun uitgebrachte stemmen. En om dat doel te bereiken maken ook zij gebruik van marketingtools. Zij maken reclame, gebruiken aansprekende slagzinnen, oneliners genaamd, en brengen op die

manier eenvoudige, bij hun potentiële kiezers goed vallende boodschappen over.

Gelet op hun planningshorizon – zij worden verkozen voor een termijn van maximaal vier jaar – gaan hun ideeën vaak over zaken die op korte termijn realiseerbaar zijn.

Een lange termijn visie ontbreekt vaak. En dat past uitstekend in een neoliberaal patroon, waarin de markt als ordening van de samenleving zijn werk moet doen.

Marktwerving en lange termijn visie gaan niet samen, sterker, zijn strijdig met elkaar. Op de ideale markt geldt immers het “laissez faire, laissez passer” principe. Overheid: bemoei je nergens mee. Laat staan dat je ideeën hebt over de lange termijn!

In die neoliberale beleidsopvatting is veel, van wat de overheid onderneemt, verkeerd, inefficiënt en kan beter door de markt worden gedaan.

Omdat wij in ons land de z.g. vrije marktwerving op tal van terreinen hebben ingevoerd, moest die overheid zich vooral onthouden van een visie. Weet u nog: voor visie moet je naar de oogarts! Dat beeld zie je terug op tal van beleidsterreinen die aan de markt zijn toevertrouwd: het energiebeleid, de zorg, de woningbouw etc. Ons land wordt zo gekenmerkt door een minimalistisch beleid op tal van gebieden, terwijl markten niet optimaal functioneren. De gevolgen zijn duidelijk.

Marika Stellinga, journaliste van het NRC, maakte een mooie opsomming van wat de gevolgen zijn van marktwerving. Zij stelde:

Als je genoeg IC-bedden hebt in gezonde tijden, heb je er te weinig in een pandemie.

Als je de energiemarkt liberaliseert, heb je lage prijzen totdat de belangrijkste leverancier de gastoevoer stillegt.

Ik voeg toe:

Als je geen visie ontwikkelt op de arbeidsmarkt en veel laagwaardige arbeid uit het buitenland aantrekt, draag je bij aan het migratievraagstuk, terwijl we hoogwaardige arbeid voor onze kennisindustrie juist dringend nodig hebben.

Als je geen visie ontwikkelt hoe de tekorten in de zorg en het onderwijs aan te pakken, blijft het dweilen met de kraan open.

Als je de sociale woningbouw aan de markt overlaat en de corporaties gaat belasten, worden geen sociale woningen meer gebouwd en stagneert de volkshuisvesting.

Als je opvangplekken voor asielzoekers gaat sluiten als de instroom even meezit, dan kom je in grote problemen als de onrust in de wereld toeneemt en dus het aantal asielzoekers weer stijgt.

En zo kan ik nog wel even doorgaan.

En dus zullen we weer moeten werken aan een overheid met visie, die betrouwbaar is, en met minder marktwerking – en of dat gaat lukken: ik ben nogal pessimistisch daarover.

Want zoals we hebben gezien, de markten corrigeren niet automatisch alle onevenwichtigheden.

De kapitaalmarkt kent ongewenste neveneffecten, de aanpassingen staan nog in de kinderschoenen, en Europees beleid moet nog worden ontwikkeld.

De arbeidsmarkt is geen goed functionerende markt, zowel door de doorgeschoten flexibele arbeidsrelaties als door het gebrek aan een

allesomvattende visie hoe de verwachte toekomstige arbeidskrachte kan worden opgelost.

De overheid heeft daarnaast signalen gemist die het gevolg zijn van de bestaande inkomensongelijkheid en die onvrede in de maatschappij tot gevolg heeft. Ik durf de stelling aan dat hier een van de oorzaken ligt van de recente verkiezingsuitslag met de grote winst voor de PVV, zeker als je die onvrede overgiet met een sausje van z.g. migratieproblemen.

De positie van de overheid in onze samenleving is toe aan herijking. De overheid moet meer oog hebben hoe markten feitelijk functioneren en zo mogelijk weer de rol van marktmeester op zich nemen. Ze moet een lange termijn visie ontwikkelen voor tal van maatschappelijke problemen op het terrein van bevolking, onderwijs, economie, gezondheidszorg, duurzaamheid, wonen, arbeid, en niet de oplossing van die maatschappelijke vraagstukken aan de markt overlaten. Zo'n rol kan de overheid overigens alleen goed vervullen in Europa binnen een goed functionerende EU. Een land alleen kan dat nauwelijks meer. Wij zijn toe aan een verdere integratie binnen Europa.

De ongelijkheid in de samenleving vormt een bedreiging voor het functioneren van de democratie, werkt polarisatie in de hand, maakt de weg vrij voor populisme en bevordert een afnemend vertrouwen in de politiek.

Ik sluit af met Montesquieu, de vader van de moderne democratie, die betoogde al dat de geest van gelijkheid de drijvende kracht is van onze democratie. En dat de democratie in gevaar is wanneer de ongelijkheid te groot wordt. Bij ons moeten daarom de alarmbellen gaan rinkelen.

Probus Leythe, 8 maart 2024